

Hiisipuupistiäinen *Urocerus fantoma* (Fabricius) löytynyt uudelleen (Hymenoptera, Siricidae)

Ilpo Mannerkoski

Mannerkoski, I. 2002: Hiisipuupistiäinen *Urocerus fantoma* (Fabricius) löytynyt uudelleen (Hymenoptera, Siricidae) [A new record of the siricid wasp *Urocerus fantoma* (Hymenoptera, Siricidae)].— Sahlbergia 7: 103-104. Helsinki, Finland, ISSN 1237-3273.

Urocerus fantoma (Fabricius) had not been recorded from Finland after the year 1955, and it was evaluated as regionally extinct in Finland. One female was, however, found in August 2001 in Järvenpää, southern Finland. The specimen was found as freshly dead on the pavement in the middle of the town. There are old conifers growing near the place, and most probably the specimen had developed somewhere in the vicinity.

Ilpo Mannerkoski, Suomen ympäristökeskus, Luontoyksikkö, PL 140, 00251 Helsinki. E-mail: ilpo.mannerkoski@ymparisto.fi

Elokuussa 2001 seitsemänvuotias poikani Matias löysi *U.* Järvenpään (6708:395) keskustasta aivan kaupungintalon ja kaupunginkirjaston tuntumasta jalkakäytävältä kuolleen, mutta vielä pehmeän ja täysin ehjän puupistiäisen. Tämä yksilö osoittautui hiisipuupistiäisen *Urocerus fantoma* (Fabricius) naaraaksi.

U. fantoma, josta on aikaisemmin käytetty myös nimeä *U. tardigradus* (Cederhjelm) muistuttaa yleistä jättipuupistiäistä *U. gigas* (Linnaeus), mutta on yleensä kuitenkin helppo erottaa siitä. Jättipuupistiäisen naaras voi kuitenkin toisinaan olla hyvin vaalea ja muistuttaa hiisipuupistiäistä. Seuraavassa esitetään näiden lajien naaraiden tärkeimmät erot Viitasaaren (1984) mukaan. *U. fantoma* on keskimäärin pienempi laji, pituus on alle 32 mm. Se on väritykseltään jättipuupistiäistä himmeämpi, takaruumiin vaaleat alueet ovat ruskehtavia. Musta väri rajoittuu takaruumiin 6. ja 7. selkäkilpeen; jättipuupistiäisellä tumma alue on isompi ja edempänä 3. - 6. selkäkilvessä. Pään takaosan värityksessä on myös eroja, jättipuupistiäisellä on keskellä leveä musta alue, hiisipuupistiäisellä vain kapea musta sauma. Kynnen hammas on hyvin pieni verrattuna

jättipuupistiäisen vastaavaan. Munanasettimen lansetin tyviosan sivukuopat ovat selvästi tiheämmässä kuin jättipuupistiäisellä.

Hiisipuupistiäisen elintavat tunnetaan huonosti, mutta ne kuten elinympäristövaatimuksetkin lienevät hyvin samanlaiset kuin jättipuupistiäisellä (Viitasaari 1984). Sen tiedetään munivan heikentyneisiin eläviin havupuihin, mutta erityisen mielellään vasta kaatuneisiin puihin. Muninta tapahtuu yleensä kuoretomaan tai muuten vaurioituneeseen kohtaan puussa. Pälkäneen yksilö löydettiin tuoreelta, tuulen kaatamalta kuuselta (Kangas 1985). Lajista ei ole julkaistu Suomesta muita elintapahavaintoja tai kasvatustietoja. Hiisipuupistiäisen on esiintymishistoriansa perusteella arveltu suosivan vanhoja metsiä, mutta tälle ei havainnoista löydy varsinaista tukea.

Hiisipuupistiäinen on Suomessa hyvin harvinainen laji. Siitä tunnetaan uusin löytö mukaan luettuna kaikkiaan 19 yksilöä ainakin kymmenestä eri löytöpaikasta etelärannikolta Kuopioon (kartta). Havainnoista kaksi (6 yks.) on 1800-luvulta, lisäksi kaksi (toisen etiketissä Tavastia, toinen ilman etikettiä) ilmeisesti hyvin vanhoja. Tunnetut löydöt (Viitasaari 1984; Helsingin yliopiston Luonnontieteellisen kes-

kusmuseon ja Soveltavan biologian laitoksen kokoelmat) ovat:

V: Vihti 1915 V. Sandström 1♀; U: Helsinki W. Nylander 2♀♀, 29.7.1943 E. Lindqvist 1♀; U: Porvoo, Seitlax 1948 Nordman 1♀; U: Järvenpää (6708:395) ? 8.2001 M. Mannerkoski 1♀; U: Siikajärvi 29.7.1955 V.J. Karvonen 1; Tavastia 1♀; EH: Lammi, Evo 1948 J. Kangas 1♀ (679:39); EH: Pälkäne 30.6.1953 J. Kangas 1♀; EH: Ruovesi 30.7.1934 J. Mäki 1♀; EH: Tampere A. Karinki 1♀; PS: Kuopio Therman 2♀♀1♂, Westerlund 2♀♀1♂; 1♀ ilman etikettä.

Koska kookkaita ja huomiota herättäviä puupistiäisiä otetaan talteen melko runsaasti, eikä lajia ollut löytynyt 45 vuoteen, se arvioitiin viimeisessä uhanalaisuustarkastelussa (Rassi ym. 2001) Suomesta hävinneeksi.

Mistä pistiäinen sitten oli löytöpaikalleen joutunut? Aivan lähellä on vanha puurakennus, jota on hiljattain remontoitu. Voisi olla mahdollista, että pistiäinen on kulkeutunut muualta rakennukseen puutavaran mukana, mutta tämä tuntuu varsin epätodennäköiseltä. Myös rautatieasema sijaitsee vain n. 200 metrin päässä, mutta asemalla ei ainakaan viime vuosina ole varastoitu puutavaraa. Ympäristössä kasvaa vanhoja, osittain huonokuntoisiaakin havupuita, joissa laji voisi elää ja jossa tämäkin yksilö ilmeisesti oli kehittynyt.

Jari Ilmonen laati kartan, josta hänelle kiitokset.

Kirjallisuus

- Kangas, J. 1985: Pälkäneen sahapistiäisfauna 1953-1983. - Pälkäne-Seuran julkaisuja nro 5. 113 s.
Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I.. (eds.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus

Kartta. Hiisi- puupistiäisen esiintyminen Suomessa. Avoin ympyrä – löytö ennen vuotta 1900, risti – löytö 1900-luvulla (1900-1955), musta ympyrä – vuoden 2001 löytö.

2000. - Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 432 s.

Viitasaari, M. 1984: Sahapistiäiset 3. Siricoidea, Orussoidea ja Cephoida. - Helsingin yliopisto. Maatalous- ja metsäeläintieteen laitos. Julkaisuja 6. 66 s.

Esitetty tiedonantona Suomen Hyönteistieteellisen Seuran kokouksessa 16.11.2001.